

В.К. Євдокименко, д. е. н., проф.
e-mail: levungur28@ukr.net,

С.Г. Кельбя, к.ю.н., доц.
ORCID 0000-0002-1817-8160
e-mail: stella.kelbya@gmail.com,

Буковинський університет, м. Чернівці

ІМПЕРАТИВИ МАТРИЦІ ПОСТУЛАТІВ НООСФЕРНИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ЯК ПІДґРУНТЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ

Нині країни світу перебувають в процесі трансформації власних причинно-наслідкових взаємодій з явищами глобалізації, інтеграції, пошуку потрібної моделі соціально-економічного розвитку. Усе, що діється в усіх сферах їхнього економічного, соціального і духовного буття, лавинним чином коментується уніфікованими загальнодоступними інформаційними потоками. Порад, програм, рецептів – океан.

Нерівність у доступі до інформації та в розумінні її освіченими і малоосвіченими верствами населення призводить до збільшення розриву між ними, різнобою хитань, хибних тлумачень тощо. Гірше того, поточні дискусії політиків, економістів, приватні розмови «на кухні» і в бізнес-середовищі, обертаючись довкола тем зловживань, політичної й економічної боротьби без правил, корупційних скандалів, кризи можливостей цивілізованої реалізації особистості геть-чисто позбавлені конструктивних пропозицій і вигляду їх у доступному загальному вигляді.

Багато країн обтяжені обмеженістю динаміки і темпів набуття населенням соціального досвіду і адекватного часу мислення, що загрожує кількома десятиліттями перебування в хвості соціально-економічного прогресу. Навіть знання законів допомагає лише описати траєкторію руху, якщо, до речі, відомі умови цього руху. Вони не спроможні спричинити будь-який рух і нічого не можуть створити, тому що він реалізується через суб'єктивну діяльність і поведінку людей. А поверховість і некритичність сприйняття людьми дійсності, загравань з ними, того, що їм пропонують і обіцяють, спричиняє помилки у виборі вектора соціальної поведінки.

© В.К. Євдокименко,
С.Г. Кельбя, 2021

Нових форм набули негативні явища комунікації у зв'язку з перенесенням спілкування з традиційного офлайн в онлайн-середовище. Йдеться, зокрема, про маніпуляцію – вид психічного впливу, вмиле здійснення якого спричиняє приховане збудження в іншій людині намірів, які не збігаються з актуальними бажаннями. Оскільки спілкування в онлайн-середовищі відбувається за допомогою засобів та механізмів, відмінних від спілкування в офлайн-середовищі, для прихованого впливу на процеси прийняття рішень, формування запрограмованої світоглядної позиції та дії до учасників онлайн-спільноти застосовують інформаційно-психологічну маніпуляцію, тобто цілеспрямований вплив однієї особи на підсвідомість інших людей за допомогою компонент інформаційного простору та механізмів психологічного впливу з односторонньо вигідною метою.

Понад два десятки років тому відомий американський футуролог Елвін Тоффлер, згадавши пророче висловлювання Уїнстона Черчілля «Імперія майбутнього – це імперія інтелекту» та підкресливши, що знання стає основним джерелом розвитку суспільств, зауважив: «Як видно, всі «палають любов'ю» до інформаційної війни» [1].

Інформаційно-психологічна маніпуляція несе негативні наслідки учасникам спільнот, обговорюваним об'єктам дійсності (установам, інституціям, брендам, іміджу людей, владним структурам тощо) та онлайн-спільноті взагалі. Наслідки – несвідомі дії, об'єктивно необґрунтована зміна світоглядної позиції загалу, ушкодження позитивного іміджу певного об'єкта, більше того – відхід учасників спільнот, їхній розлад і навіть зникнення. Частина населення живе чужими мріями, нав'язаними ідеями, якимось неформальними суспільними нормами, копошиться у дрібницях, конфліктах, розборках тощо, розгубилася на теперішніх крутих роздоріжжях.

Люди часто насолоджуються комфортом власної суб'єктивної думки і відкидають геть дискомфорт об'єктивного мислення. Складні аргументи не сприймаються, однакова, тобто об'єктивна, інтерпретація дійсності виключається. Один з найпечальніших результатів цього – поява у владі людей низької якості нездатних капіталізувати країну.

Консолідувати зусилля членів суспільства, ввести їх у єдиний цілеспрямований потік діяльності щодо суспільного розвитку в таких умовах не вдається. Посилюється соціальне напруження, формується масове відчуття руйнівної стихії глобального і місцевого масштабів. Таке «наелектризоване» суспільне середовище само по

собі стає генератором кризових процесів. Мотиваційне середовище соціально-економічного розвитку руйнується. ІQ-потенціал народів по-справжньому в дію не включається. Отже, годі й говорити про проривні темпи цього розвитку. Що ж може врятувати від блукання в пошуках добробуту і благополуччя?

Оскільки сучасні суперечності соціально-економічного розвитку країн світу, його різновекторність визначають соціальну поведінку людей взагалі, а особливо поведінку суб'єктів економічної діяльності в усіх ланках на мікро-, мезо- і макрорівні, об'єктивно постає потреба на науковому рівні з'ясувати, якими мають бути в сучасних умовах підґрунтя і вектори дій по корекції цієї поведінки. Автори роблять спробу знайти рішення на прикладі відносин у сфері економіки.

Об'єктивно постає потреба на науковому рівні з'ясувати, на якому методолого-методичному підґрунті мають відбуватися сучасні ментально-психологічні та інформаційно-комунікативні тренування для формування дієвої здатності членів суспільства на всіх рівнях до соціальної інтеграції. Під нею, зазвичай, розуміють процес, що ґрунтується на соціальному діалозі і передбачає активне і результативне залучення індивідів, громад, країн до суспільних зв'язків заради піднесення рівня пристосування до умов проживання, гіперконкуренції, до підприємницьких зв'язків і управлінського співробітництва заради конкурентоспроможності.

Дослідження поведінкових упереджень людей при прийнятті ними, зокрема, економічних рішень було і залишається об'єктом наукових інтересів таких вчених як Дж. Акерлоф, Д. Аріелі, М. Ейчен, Д. Канеман, Г. Ле Бон, К. Лойбл, Дж. Лонго, Р. Олсен, Ф. Рейдел, К. Санстейн, Дж.Р. Собехарт, Р. Талер, А. Тверські, І. Урсачі, Д. Хілясон, Т. Хіра, Р. Шиллер та ін. Помітні вагомі результати за профілем наукових розвідок, які кореспондуються з тематикою пропонованої статті, належать українським науковцям, увага яких дедалі більше прикута до даної проблематики [2-9]. Її досліджували Г. Ложкін (проблеми економічної психології загалом); Т. Кізіма (загальні теоретичні блоки щодо ролі поведінкових фінансів); В. Крикун (поведінкова економіка в дослідженні українського банківського ринку); С. Кузьмінов (суб'єктні оцінки як фактор ринкової координації); П. Нікіфоров, С. Кузьмук (економічна людина та біхевіористична концепція фінансів); С. Солодухін (вплив поведінкових факторів на фінансові ринки під час управління інвестиційними ресурсами); Н. Циганова (взаємодія суб'єктів фінансового ринку в умовах поведінкової економіки). Проблеми поведінки ук-

раїнських суб'єктів господарювання досліджували також В. Бабіченко, А. Крисоватий, А. Кудінова, І. Реун, О. Терещенко, Ф. Федосов та багато інших.

Теоретичні положення сучасної біхевіористичної концепції в економіці сформувався на основі досліджень, які з'ясували психологічне підґрунтя прийняття рішень. Через імплементацію психологічно більш правдоподібних мотивів прийняття рішень на основі урахування когнітивних, конативних і афективних факторів, поведінкових упереджень і цілей та ідентифікації їх причин досягається відчутне посилення пояснювальної і прогностичної ролі економічної теорії.

Вченими виявлено, що в умовах асиметричності інформації, швидкої зміни середовища, невизначенностей у кризових ситуаціях, посилення впливу афективних і когнітивних факторів не підготовлені належним чином кадри проявляють нераціональність у різних ланках економічної поведінки. Скажімо, при відкритті нового бізнесу, формуванні структури капіталу, залучені ресурсів, врахуванні ризиків, у ставленні до політики конвергенції та інтеграції, структурної політики, визначення предметного наповнення стратегій, тактик, у здійсненні оперативних дій без врахування особливостей взаємодії глобалізації і регіоналізації тощо. Кадри суб'єктів господарювання проявляють надмірну і необґрунтовану самовпевненість, непослідовність, невміння адаптуватися до значимих для них трендових зрушень і процесів як у світі, так і на макро- та мезорівні. Тому з повною вірою у свою раціональність вони приймають ірраціональні за своєю суттю рішення, особливо з точки зору стратегій розвитку і соціальної відповідальності.

Науковці і практики, заглиблюючись у неекономічні властивості явищ в економіці, сформували відповідні ідеї та вчення: підприємницьку теорію фірми, теорію корпорації, еволюційну теорію, мережеву теорію організації; обґрунтували зв'язок між внесками в людський капітал та економічним розвитком, ототожнення прибутку з абстракцією. До розробки даної проблематики залучаються системний аналіз і теорія оптимальних рішень, математичне та програмне забезпечення, інформаційні технології.

На основі емпіричного аналізу науковцями виявлені такі поведінкові упередження, як парадокс Еллісберга, ефект неприйняття втрат, парадокс Алле, ефект натовпу, ефект фрейму, ілюзія підтвердження, евристика наявності, евристика якоря, ефект гіперреакції на інформацію, теорія перспектив та інші, котрі віддзеркалюють національні особливості економічної поведінки.

Аналітиками встановлено також надзвичайне ускладнення середовища прийняття рішень у результаті суперечливого впливу інформації та інформаційних процесів, спричинення необхідності постійного резюмування даних, яке дедалі більше набуває ознак автоматизму, а тому сформовані оцінки фактично не перевіряються, залишаючись підґрунтям прийняття рішень.

Виробничі і бізнес-процеси через стрімке акумулювання та миттєву обробку величезних масивів інформації спрощуються і прискорюються. А це ускладнює середовище прийняття рішень через те, що інформаційні технології породжують додаткові ризики, пов'язані з загрозою перетворення суб'єктів господарювання на об'єктів інформаційної війни, хакерських атак. І при цьому перманентне нарощування масштабу необхідної для опрацювання і врахування інформації надзвичайно посилює вплив когнітивних упреджень.

Узагальнення існуючих досліджень поведінкової економіки переконує, що вона є парадигмою глобального розвитку, яка перемищує дослідницькі інтереси і зусилля на людину зі здоровими потребами творчої та безпечної життєдіяльності, з її фізіологічною, психологічною, духовною і соціальною будовою. Це і є реальний економічний суб'єкт, котрий визначає у вирішальній мірі економічні відносини.

Разом з тим, аналіз проведених на цей час наукових досліджень засвідчив, що в багатьох випадках їх результати не знаходять практичного втілення, оскільки потребують подальшого поглибленого вивчення анатомії глобальної нестабільності, викликів сучасності і в майбутньому, соціально значущих форм взаємодії населення і викликів життєдіяльності суспільств, держав та додаткових пошуків і системно-аналітичного, ситуативного опрацювання ключових етапів і технологій практичних дій по подоланню перелічених проблем.

Мета аналітичного дослідження статті – обґрунтувати методологічне і методичне підґрунтя виявлення та реалізації напрямів модифікації економічної поведінки суб'єктів реального сектору економіки і практики прийняття ними рішень на основі імплементації у свідомість діючих в економіці осіб матриці постулатів ноосферних цивілізаційних трансформацій, запропонувати орієнтовний покроковий план відповідних першочергових практичних дій.

Таке підґрунтя, ставши частиною внутрішньої сутності і системи світобачення населення, а особливо керівних кадрів усіх рівнів, зумовлюватиме розуміння і врахування не лише власне еконо-

мічних чинників, а й більш широкого кола соціальних, культурних, політичних та інших інститутів, першості ролі керуючих агентів, ментальних і особистісних особливостей менеджерів, когнітивних та конативних факторів прийняття рішень, аби при оцінці кадрів усіх рівнів, особливо у виробничому процесі, на перший план виходили лише освіченість, практичний досвід, професіоналізм.

Для досягнення поставлених цілей звернемося перш за все до положень щодо сутності економічного мислення. Це система поглядів індивіда на закономірності економічного розвитку, сутність економічних явищ і процесів та причини їх виникнення; це діалектичне поєднання і взаємодія економічних знань, ідей, теорій тощо в економічній системі [10]. Це не просто сукупність економічних знань, а здатність їх освоювати, використовувати у практичній діяльності (житті), тобто це – формування моделі економічної поведінки [11, с. 20]. Економічна поведінка – це поведінка, пов'язана з перебором альтернатив з метою раціонального вибору, тобто вибору, в якому мінімізуються витрати і максимізується чиста вигода з урахуванням соціальної відповідальності за вибір.

Особливостями економічного мислення є а) індивідуальність, що означає вибір як вихідної смислової одиниці індивіда, коли будь-яке економічне рішення, навіть групове, пов'язане з мотиваційно-ціннісними особливостями людей, які його приймають; б) раціональність – оцінка людиною у своїх діях заздалегідь очікуваних плюсів і мінусів доступних їй варіантів. Отже не можуть бути раціональними рішення, прийняті несвідомо на основі емоцій, стереотипів, шаблонів; нарешті, спільність, тобто припускається, що всі суспільні відносини є результатом процесу ринкового типу, а отже, й функціонування механізмів економічного способу мислення [11].

Зрозуміло, що ці особливості економічного мислення накладають відбиток на моделі економічної поведінки людини, еволюція яких відбувається постійно [12, с. 17]. Зокрема:

– модель «економічна людини» (Адам Сміт, 1776): людина прагне до максимізації вигоди, раціональна з точки зору механізмів прийняття рішень, володіє повнотою інформації, діє на конкурентному ринку, який передбачає мінімальний взаємозв'язок і іншими економічними людьми;

– модель «людини раціональної» (Альфред Маршалл, 1890): поведінку людини визначають її потреби і поточні доходи, вона прораховує найбільш раціональний варіант поведінки;

– модель «обмежено раціональної людини» (Герберт Саймон, 1959): людина робить свій вибір, перебираючи лише обмежену кількість альтернатив, раціональність завжди буде обмеженою (теоретично завжди існує рішення, вигідніше за прийняте);

– модель «економічно-психологічної людини» (Джордж Катона, 1975; Амос Тверські і Даніель Канеман, 1981): людина діє в умовах невизначеності і ризику, у процесі прийняття рішення схильна до допущення помилок і евристик (поведінкова економіка).

Аналіз наукових пошуків останніх десятиліть переконує, що поза увагою ще залишається об'єктивно обумовлене визначення загального руслу, рамкових чинників, що диктують особливості та межі формування економічних відносин на всіх рівнях. **По суті на перший план виходить матриця постулатів ноосферного сценарію цивілізаційних трансформацій і світових викликів, що і є проблемою аналітичного дослідження статті.**

Це, по-перше, вже майже хрестоматійні принципи ноосферного сценарію, а саме:

креативності: основна функція ноосфери полягає в креативній (тобто творчій, теоретичній, інноваційно-технологічній) діяльності з метою розширення меж гомеостазу і освоєння нових екологічних ніш;

коеволюції: інтенсивність і швидкість техногенної діяльності не повинна виходити за межі сталості та адаптаційних можливостей біосфери в цілому і регіональних біоценозів зокрема;

комплікативності: соціокультура та інформаційно-управлінська інфраструктура повинна узгоджуватися з її техносферою;

гармонізації: умови сталого саморуху і розвитку не повинні суперечити можливостям та умовам максимальної самореалізації творчого потенціалу і різноманітних здібностей людини.

По-друге, логіка перелічених принципів може бути реалізована лише за умови, коли трансформації типів економік відбуватимуться в наступній послідовності. Від:

аграрної, в якій в економічній пропозиції превалюють сільгосптовари; основна економічна функція – добування і вирощування; природа пропозиції – натуральна; основна риса – природна; метод пропозиції – зберігання в масі; продавець – покупець; покупець – ринок; фактори попиту – природні характеристики; до:

індустріальної, в якій в економічній пропозиції переважають промислові товари; основна економічна функція – виробництво; природа пропозиції – матеріальна; основна риса – стандартизованість; метод пропозиції – формується після виробництва; прода-

вєць – виробник; покупець – споживач; фактори попиту – технічні характеристики;

до:

інформаційної, в якій в економічній пропозиції переважають послуги; основна економічна функція – надання; природа основної пропозиції – нематеріальна; основна риса – індивідуалізована; метод пропозиції – надаються на вимогу; продавець – постачальник (надавач); покупець – клієнт; фактори попиту – корисні переваги;

економіки вражень, де економічна пропозиція – враження; основна економічна функція – постановка, організація; природа основної пропозиції – пам'ятна; основна риса – особисті; метод пропозиції – демонструвати до певного часу; продавець – виконавець, актор; покупець – гість (відвідувач); фактори впливу – відчуття; до:

економіки трансформації, де основною економічною пропозицією стають власне трансформації, основна економічна функція – надихання на зміни; природа основної пропозиції – ефективна, орієнтована на результат; основна риса – індивідуальність; метод пропозиції – тривалість у часі; продавець – наставник, радник, тренер тощо; покупець – прагнучий, бажаючий змінитися; фактори попиту – набуті характеристики.

По-третє, за викладеною логікою трансформація сутності корпорації у XXI ст. має відбуватися наступним чином. Щодо:

організації. Від піраміди до віртуальної мережі;

джерела сили. Від стабільності до змін;

структури. Від самодостатньої до взаємозалежної;

ресурсів. Від атомів – фізичних активів до біт – інформації;

операції. Від вертикальної інтеграції до віртуальної інтеграції;

товарів. Від масового виробництва до масової індивідуалізації;

ринку, ринків. Від внутрішнього до глобального;

стратегії. Від «зверху вниз» до «знизу вверх»;

лідерства. Від догматичного до харизматичного.

очікування щодо роботи. Від безпеки щодо звільнення до особистого зростання.

удосконалень. Від поступових до революційних.

організації управління корпорацією. Від піраміди «старої» економіки до віртуалізації «нової» економіки.

Поступовий перехід від лінійного, лінійно-штабного, лінійно-функціонального, дивізіонального, матричного і проєктного типів організаційних структур до стабільних мереж (побудованих на

принципі віртуальності – сталі взаємозв'язки між окремими елементами як такі відсутні; обслуговування клієнтів як в мережі, так і поза її межами; вузька спеціалізація учасників); динамічних мереж (принцип кластеру – тимчасовий союз організації вздовж ланцюга створення споживчої цінності; для реалізації в першу чергу інноваційних проєктів); та внутрішніх мереж (принцип вільного підприємництва – взаємодія між підрозділами однієї організації на основі ринкових цін) дає ряд своєчасних і суттєвих переваг. Вони полягають у найбільш гнучкому пристосуванні до середовища, розвитку разом з середовищем і кожним окремим учасником мережі, найнижчих накладних витратах, можливості залучення найкращих ресурсів, в першу чергу людських, високому ступені спеціалізації та фокусування.

Але разом з тим ускладнюється координація функцій між учасниками мережі, виникають високі ризики діяльності, основними особами втрачаються влада та контроль над ресурсами, виникають високий ступінь залежності від партнерів по мережі та високий ступінь вимогливості до інформаційної мережі.

Ця матриця невідворотньо приводить до висновку, що в демократичному суспільстві, особливо в неспокійні часи, існує об'єктивна і нагальна потреба і складне завдання здійснити такий вплив на позицію та емоції народу, який змінив би способи мислення чоловіків, жінок, підростаючих поколінь стосовно не величини, а духу, не політичних переконань, а усвідомлення, не самооцінки, а розуміння себе, вад та чеснот суспільства.

Стає все очевиднішим, що сучасний підхід до соціально-економічного розвитку повинен охоплювати не тільки сферу економічної політики і практики, але й конкретні та різноманітні інструменти регулювання людської поведінки з боку держави та її органів, громадянського суспільства, усіх чинних інститутів, прискорення дозрівання інституційного та громадянського середовища.

Іншими словами, ми стикаємось з об'єктивною необхідністю корекції вектору зусиль в процесах модернізації економіки, зміни соціальних цінностей і мотивів діяльності в бік ментально-психологічних та інформаційно-комунікативних тренувань, а скоріше інтервенцій. Настала пора невідкладно долати прірву між рівнем наукової філософської, естетичної думки, новачіями у сфері технологій, мистецтва, літератури і рівнем масової свідомості.

У контексті формування підґрунтя для досягнення проривних темпів соціально-економічного розвитку доцільно, не гаячи часу,

доповнити існуючі підходи і практику регулювання людської поведінки інструментами, метою яких є зміна та подальше вдосконалення поглядів населення, спрямування їх на піднесення індивідуальної конкурентоспроможності громадян, соціальної відповідальності, консолідацію зусиль громад, регіонів і суспільства для досягнення проривних (експонентних) темпів соціально-економічного розвитку. Це, в свою чергу, відкриває можливості дотримання учасниками соціально-економічних процесів принципів доцільності, узгодженості, відкритості дій, соціального партнерства, інтеграції соціального простору, пропорційності вигод та комплексності підходів до вживаних заходів.

Формуючи інформаційну культуру особи (як сукупності інформаційного світогляду, системи знань і навичок, котрі забезпечують цілеспрямовану самостійну діяльність для задоволення індивідуальних інформаційних потреб через використання традиційних і новітніх інформаційних технологій), домагатися, щоб комунікативний процес відбувався за проблемно-прагматичного підходу до інформації: рухатись від наборів символів, які зрозумілі приймачу відповідно до його тезаурусу до символів, сприйняття яких розширює загальний тезаурус приймача, а відтак – до символів, сприйняття яких розширює актуальну частину тезаурусу приймача.

Водночас слід виробляти у населення імунітет проти дії так званих луна-камер, використання яких фіксуємо повсякчас і майже на кожному кроці. Як відомо, в теорії ЗМІ під луна-камерою розуміють своєрідну закриту систему (партія, громада, субкультура, сукупність користувачів сайту тощо), в якій певні переконання посилюються шляхом передачі або повторення всередині неї відповідного повідомлення. При цьому такими меседжами заглушаються інші інформаційна потоки, і ніяка альтернативна інформація в луна-камеру не проникає. Соціум потребує допомоги в набутті навичок виявлення цих камер та подолання нав'язуваних ними стереотипів.

Згідно з науковими працями в галузі психології нейтралізація маніпуляції полягає у доведенні факту маніпуляції. Реципієнт, який не володіє експертними знаннями про інформаційно-психологічні маніпуляції, не може зробити це самостійно, оскільки до нього застосовують прихований вплив на свідомість. Це означає, що учасники дискусії мають бути поінформовані про прецедент маніпуляції, зокрема про це має бути повідомлено у дискусіях, в яких виявлено маніпуляцію, та у дискусіях, в яких жертви маніпуляції беруть участь.

Світова наука вже має розробки і пропозиції щодо методів і засобів виявлення інформаційно-психологічної маніпуляції, в т.ч. в онлайн-спільнотах, та їх нейтралізації. Тому відповідальні за інформаційну діяльність організації, адміністративні ланки, особи – адміністратори, модератори тощо – мають постійно упереджувати перелічені вище загрози і протидіяти їм.

Ментально-психологічними та інформаційно-комунікативними тренування мають сформувати дієву здатність членів суспільства до соціальної інтеграції, під якою зазвичай розуміють процес, що ґрунтується на соціальному діалозі і передбачає активне і результативне залучення індивідів до суспільних зв'язків заради піднесення рівня пристосування членів домогосподарств до умов проживання, конкуренції, до підприємницьких зв'язків і управлінського співробітництва заради конкурентоспроможності.

На таких підвалинах члени суспільства своїми рішеннями вмотивовано будуть домагатися появ інституційних засад ринкових важелів подолання бюрократичних механізмів, численних адміністративних перешкод, критичного рівня тінзації перш за все на рівні «держава-бізнес» і «бізнес-бізнес», упередження ризиків, пов'язаних зі змінами ринкової кон'юнктури, гіперконкуренцією, інноваціями, відтворювально-деструктивною поведінкою суб'єктів господарювання тощо.

Вирішальними ланками досягнення таких цілей є система освіти, навчальні програми шкіл, коледжів, ВНЗ, обов'язкова система перепідготовки управлінців для зміни їхньої уяви про обрії ноосферного цивілізаційного процесу, про світові виклики, про джерела і темпи економічного росту і розвитку, про невідворотність переходу до сучасної синергічної моделі. Тобто, потрібна система стандартизації якості кваліфікації управлінців і сертифікації права.

Постулати ноосферного сценарію цивілізаційного розвитку, їх подальший розвиток, уточнення відкривають креативні підвалини стратегії розвитку прикордонних регіонів, дають нам соціально-економічний обрій, мають збуджувати внутрішнє мотивуюче переконання, ставати чинником відповідного економічного мислення і економічної поведінки всіх, хто причетний до регулювання процесів прикордонного співробітництва та інтеграції.

Звісно, межі даної розвідки не дозволяють детально викласти всі логічні ланцюги, які призводять до пропозицій щодо покрокових планів дій. Але очевидним є те, що з якого боку не підійти до даної проблематики йдеться, по суті, про всіма бажаний, свідомо чи несвідомо, кінцевий результат дій, який полягає в трансформації

суб'єктів господарювання до стану фінансової самодостатності і спроможності, інвестиційної привабливості як головних чинників розвитку, «дозрівання» їх до ролі реальних конкурентоспроможних гравців на внутрішніх та зовнішніх ринках.

На часі доповнення використовуваних нині підходів і методів визначення пріоритетів об'єктивними моделями, які містять (на основі сценарного прогнозування в умовах цивілізаційних змін) визначення мети, критеріїв і показників успіху, об'єктів і суб'єктів маркетингової діяльності, модераторів і відповідальних за виконання програм та відповідні оцінки.

Така постанова спричиняється багатьма чинниками. Найголовніший: об'єктивно існує потреба постійної наявності в програмних документах і в свідомості кадрів усіх рівнів чіткого бачення на перспективу складу, пропорцій і темпів розвитку видів економічної діяльності, відповідних умовам і природно-ресурсному потенціалу територіальних утворень, які забезпечували б максимізацію сумарного випуску доданої вартості як першооснови фінансової самодостатності. Це по суті відправна позиція у маркетинговому пошуку стратегії та широкого спектру інструментів інноваційно-технологічної реструктуризації економіки.

Але доведено, що якщо йти до інноваційно-інвестиційної моделі соціально-економічного розвитку і піднесення на цій основі конкурентоспроможності неможливо без інтеграції всіх доступних потенціалів: виробничого, технологічного, інвестиційного, інноваційного тощо.

Стає все відчутнішою нагальна потреба перейти у формовані стратегії розвитку прикордонних регіонів від загальних принципових положень, угод, констатації намірів тощо до формування конкретних алгоритмів дій за чіткими якісними і кількісними критеріями та показниками.

Для цього в усіх причетних на службових столах і в свідомості повинен бути наявним перманентно оновлюваний на перспективу звод відомостей про потенційні можливості і форми втілення в практику господарювання внутрішньорегіональної, міжрегіональної та міжнародної (їх не можна розривати навіть абстрактно-теоретично) виробничо-ресурсної інтеграції як чинника радикального збільшення виробництва доданої вартості в розрахунку на одну особу населення та піднесення на цій основі фінансової спроможності і самодостатності.

На перший план в такому разі виходить потреба ідентифікації господарських систем та окремих суб'єктів економічної діяльності

регіонів, сусідніх країн і їхніх регіонів, виявлення рівня їхньої спорідненості в конвергентному та інтеграційному контекстах. Потрібне маркетингове співставлення своєрідних соціально-економічних портретів територій.

В умовах сучасних світових і регіональних викликів та гіперконкуренції на всіх лініях суспільного життя успіх у вирішальній мірі залежить від того, на яких «поверхах» IQ та IT ви є учасником конкурентної боротьби. Саме в залежності від рівня щабля в цій ієрархії формуються її форми та кінцевий результат. І саме виживання в такій конкуренції, лише воно, відкриває двері до поліфункціональної, універсифікованої моделі економіки і економічної поведінки, яка дозволяє «виживати» за будь-яких форс-мажорних обставин і забезпечувати добробут.

Актуалізується включення в число пріоритетів у співробітництві прикордонних регіонів інтелектуально-інформаційних технологій, інтелектуального керування. Зокрема розробка:

постійно обновлюваних ідентифікаційних карт регіонів та їх адміністративно-територіальних одиниць для виявлення конкретних напрямів і учасників конвергентно-інтеграційного процесу;

реєстрів діючих і потенційно можливих об'єктів і заходів конвергентно-інтеграційного спрямування;

системи показників для оцінки соціальної, економічної і екологічної ефективності співробітництва.

На часі інтеграція зусиль прикордонних регіонів по розробці або впровадженню розроблених методів і засобів математичної та програмної підтримки прийняття рішень щодо формування та розвитку територіальних громад; методів та засобів побудови контекстно-залежних інтелектуальних систем у різних сферах.

Спільної уваги потребує впровадження інформаційних технологій підготовки оперативного персоналу для роботи в умовах надзвичайних ситуацій; моделей та методів інформаційної технології аналізу бізнес-процесів у функціонально-орієнтованій організації в умовах надзвичайності або невизначеності.

Це стосується також як моделей і методів знаходження оптимальних замкнених маршрутів у задачах транспортного типу, так і моделей, методів і засобів збору та опрацювання даних в багаторівневих системах управління енергоефективністю підприємств і регіонів з метою предметнішої співпраці.

Розробка нових і вдосконалення існуючих методів опрацювання знань у сфері працевлаштування сприяли б створенню на їх

основі зручної та ефективної системи для людей, які шукають роботу, а також для працевлаштованих, які зможуть швидко знайти відповідних кваліфікованих кандидатів.

Розробка і впровадження інтелектуальних, контекстно-залежних систем підтримки прийняття рішень дають змогу покращити якість рішень шляхом врахування контексту ситуацій, які виникають у процесі працевлаштування.

На часі також створення та імплементація GoogleMaps тривимірних моделей атракцій для формування інтеграційного бренду регіонів. Такі, створені за допомогою сучасних технологій, інтерактивні продукти-пропозиції даватимуть мобілізуюче уявлення про особливості конвергентно-інтеграційної привабливості регіонів.

Висновки і рекомендації. Виходячи з викладених результатів аналітичного дослідження покроковий план початку корекції управління соціально-економічним розвитком регіону (на прикладі Чернівецької області) рекомендується визначати наступним чином:

Крок перший. Реалізація та доведення до свідомості загалу як необхідності, так і факту створення в суспільстві в цілому і, звісно, в громадах інформаційно-комунікативної і ментально-психологічної атмосфери (клімату), основними чинниками (акцентами, особливостями) якої є:

а) перехід у розв'язанні задач соціально-економічного розвитку від репресивно-фіскальної до підтримуючо-розвивальної парадигми (практики);

б) відмова в роботі з керівними кадрами від описово-розсіювального підходу до економічних явищ і опора на конкретику алгоритмів (формул) дій та їх результатів. Йдеться, власне, про ще існуючий дескриптивно-дисипативний підхід до соціально-економічних явищ, який зазвичай призводить до переходу частини енергії впорядкованого процесу в енергію неупорядкованого процесу (descriptivus-описовий підхід до економічних процесів; dissipation, від dissipo, – розсіюю (лат.)).

Це означає, що запропоновані і оголошені функціонерами програми, плани, рекомендації тощо не можуть вважатися обґрунтованими і сприйнятними, якщо мають характер інтуїтивних або ідеологічних суджень. Вони обов'язково повинні демонструвати прорахований і технологічно гарантований конкретний результат, базуватись для цього на предметних технологіях;

в) дотримання всіма чітких правил соціальної відповідальності як неодмінної передумови розвитку взагалі;

г) оцінка діяльності кадрів органів управління всіх рівнів не за системою численних, іноді штучно сформованих критеріїв і показників, а за:

- динамікою зростання валового внутрішнього або регіонального продукту;

- кількістю створених нових робочих місць інноваційного спрямування;

- динамікою виробленої валової доданої вартості на одну особу населення, в тому числі заробітної плати;

- динамікою продуктивності праці як відношення валового внутрішнього або регіонального продукту, приведеного у порівняльні ціни базового року, до показника чисельності зайнятих в економіці;

- динамікою продуктивності капіталу як обсягу виробленого продукту, що припадає на одиницю основного капіталу;

- динамікою рівня бідності, рівня безробіття та ступеня диференціації доходів. Якщо один чи два, а особливо всі три показники погіршились, годі й говорити про розвиток і успішність роботи кадрів навіть за подвійного зростання доходу на одну особу.

До речі, ці показники, попри все інше, узагальнююче характеризують ще й рівень інноваційності розвитку [див. докладно про це 13].

Крок другий. Впровадження конвергентно-інтеграційної домінанти в економічне мислення кадрів усіх рівнів, у стратегію і тактику розвитку країни та її регіонів, у практику їх реалізації. Потрібно застосувати організаційно-економічні важелі налагодження внутрішньо-регіональної, міжрегіональної, міжнародної конвергенції та інтеграції в усій гаммі фаз і видів як відносно маловитратного варіанту подолання структурних дисбалансів та динамізації розвитку [див. докладно про це 14; 15; 16].

Крок третій. Відповідні економічні розрахунки і постійна наявність в програмних та інших керівних документах, у свідомості кадрів усіх рівнів чіткого бачення на перспективу складу, пропорцій і співвідношень темпів росту відповідних умовам і природно-ресурсному потенціалу територіальних утворень видів економічної діяльності, які забезпечували б максимізацію випуску доданої вартості як основи фінансової самодостатності. Тут на допомогу приходять економіко-математичні методи і SoftComputing [див. докладно про це 17, 18, 19].

Крок четвертий. На передній план об'єктивно виходить необхідність зосередити економічне мислення кадрів і їхні зусилля на

перманентному пошуку шляхів формування центрів (ядер, вікон можливостей тощо) інвестиційно-інноваційно-технологічного прориву з перспективою «обростання» їх мережею малих і середніх підприємств – складових відповідних кластерів.

Для цього на макро- і регіональних рівнях потрібно:

а) зорієнтувавшись через відповідний аналіз, невідкладно - формувати пакети проєктів нормативно-правових документів щодо створення спеціальних преференційних режимів інвестиційної діяльності та пріоритетного розвитку для формування названих ядер (лише для новостворених суб'єктів господарювання інноваційного спрямування);

б) забезпечувати згуртування депутатського корпусу усіх рівнів, найактивніших і найкреативніших представників громадськості в групі просування таких проєктів у відповідних органах і моніторингу, лобювання їх прийняття, а в подальшому контролю впровадження.

Головним контраргументом щодо такого підходу опоненти висувають (1) потенційні втрати бюджету і (2) зловживання. Перше – це свідоцтво неспроможності або небажання провести елементарні розрахунки. Друге – це свідоцтво апріорної впевненості у неспроможності державних органів упередити зловживання (див. докладно про це у [20-22]).

Крок п'ятий. За існуючих нині умов модераторами, кузнею і контролерами ходу будь-яких позитивних змін в регіонах і країні об'єктивно і невідворотно повинні стати громади як вирішальна ланка. Розв'язуючи цю задачу, слід виходити перш за все, із сутності та наслідків взаємодії глобалізації і регіоналізації. А вона полягає в перетині та взаємному впливові могутніх екзогенних чинників, зв'язків і залежностей, що інтегрують суспільства та їх частини (елементи) в глобальні мережеві структури, формують нові й нові «правила гри», з ендогенними факторами функціонування регіональних соціально-економічних систем, які є складовими геопросторових єдностей і надають інтеграційної міцності державам, створюють можливості реальної участі їхніх громадян у суспільному житті, самоідентифікації, самореалізації, в решті-решт збереження автентичності.

За існуючих умов громади мають відігравати вирішальну роль у використанні позитивів, які несуть глобалізація і зокрема, ТНК. Перш за все це генерація та поширення наукових ідей і концепцій, НТП, створення мереж виробництва й реалізації глобального масштабу. Разом з тим – у нейтралізації негативів. Адже ТНК,

дбаючи про власні, приватні економічні інтереси, являють собою синтез як субнаціональних так і наднаціональних прагнень, котрі, підкріплюючись величезним фінансовим капіталом, пригнічуючи національний капітал, схильні до вигідного для себе використання державного апарату окремих країн та внутрішніх господарюючих суб'єктів в разі прихованого або відкритого протистояння. Цим вони послаблюють позиції національного капіталу і національних економік, приводять до суперечностей між їхніми інтересами, загалом негативно впливають на їхній економічний стан (див. докладно про це у [13]).

Крок шостий. Різні особливості сучасного світоустрою і його викликів, різні форми стану соціальних комунікацій та інформаційної діяльності і протистояння у глобальному і національному вимірах доволі чітко і беззаперечно формують нагальну потребу особливої уваги до цієї ланки управління як країною, так і регіонами.

Зазвичай увага органів управління (переважно макрорівня) прикута до (а) питань мережевої, апаратної та програмної безпеки і (б) до гуманітарних проблем надання інформації споживачеві та різних форм суспільної взаємодії.

Але ж стрімкий розвиток технологій соціальних комунікацій у ЗМІ, мережі Інтернет і чітка тенденція до зростання значення та популярності соціально-орієнтованих сервісів та вебсайтів зумовлюють як появу принципово нових підходів до ведення інформаційно-пропагандистської діяльності (аж до нових форм інформаційних війн), до захисту держави та громадян від шкідливих впливів, так і потребу формування модернізованого змістового наповнення цієї діяльності. Про останнє зазвичай не згадують, оскільки, вочевидь, це надзвичайно складне інтелектуальне завдання.

Захист держави і громадян від загроз соціально-комунікативного рівня потребує створення саме в регіонах і їхніх громадах вже згаданій інформаційно-комунікативної і ментально-психологічної підтримуючо-розвивальної атмосфери щодо соціально-економічного розвитку.

Все це є, на наш погляд, можливим за однієї вирішальної умови: мають бути постійно діючі групи висококласних фахівців стабільного складу, що діяли б поза впливом динамічних кадрових змін, спричинених політичними вітрами, і були здатні формувати предметні технології дій, під якими традиційно вважається взаємодія інструментів різноманітних галузей знань, скоординованих сис-

темою менеджменту на базі сучасних ІТ для розв'язання будь-яких проблем і завдань.

Технології переходу до соціально активної діяльності (зміст порушувальної проблематики, правила формування контенту, залучення лідерів думок для формування громадської думки, спосіб використання веб-спільнот як інструменту для PR, окремі способи взаємодії із користувачами соціальних середовищ тощо) можуть визначатися лише за умови креативного системно-ситуативного аналізу в кожному конкретному випадку з врахуванням сучасних факторів мінливості і невизначеності [22].

Імперативи матриці постулатів ноосферного сценарію цивілізаційного розвитку, їх подальший розвиток, уточнення дають нам соціально-економічний обрій, мають збуджувати внутрішнє мотивуюче переконання, ставати чинником відповідного економічного мислення і економічної поведінки всіх, хто причетний до регулювання обговорюваних процесів. Звісно, межі даної розвідки не дозволяють детально викласти всі логічні ланцюги, які нашттовхують на пропозиції щодо покрокових планів дій.

Інструменти й інститути здійснення всього запропонованого в основному відомі, оскільки світова наука має в цьому відношенні критичну масу напрацювань, що акумулювали в собі інтелектуальний потенціал фахівців різних областей знань. Панорама, функціональний розподіл повноважень, намірів і дій основоположних суспільних суб'єктів, особливості їх взаємозв'язку, методологію їх бачення і свідомого визначення відповідних економічних, соціальних і етичних зусиль для досягнення кращого майбутнього провідними економістами постійно актуалізуються.

Подальші наукові розвідки і дослідження доцільно, на наш погляд, зосередити на обґрунтуванні векторів зусиль і алгоритмів комбінування інститутів та інструментів, виборі адекватних ситуаціям і об'єктам впливу технологій дій і дотриманні послідовності, маючи на увазі, що помилково прагнути лише простого кількісного зростання виробництва, необхідним також є внутрішній розвиток усєї соціально-економічної структури суспільства, формування нової, ноосферної матриці свідомості населення, а особливо еліти і керівників.

Лише на такій основі досяжний взаємозв'язок держави, бізнесу і громадянського суспільства в ендогенізації розвитку економіки, в забезпеченні його інституційної обумовленості та нового прагматизму як свідомих економічних, соціальних і етичних дій.

Література

1. Тоффлер Э. *Метаморфозы власти*. Москва, 2001.
2. Гесць В.М. Феномен нестабільності – виклик економічному розвитку/ НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». Київ: Академперіодика, 2020. 456 с.
3. Євдокимова О.О., Топоркова І.В. Психологічні складові фінансової діяльності. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2013. № 14. С. 89-97.
4. Кізіма Т. Поведінкові фінанси у концепціях класичної та інституціональної теорій. *Світ фінансів*. 2013. № 3. С. 7-8.
5. Крикун В.А. Теорія поведінкової економіки в дослідженні українського банківського ринку за роки незалежності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. С. 18-22.
6. Кузьмук С.Г. Біхевіористичні фінанси: теоретична концептуалізація та закономірності використання в економіці: дис. ... канд. екон. наук. Чернівці, 2019. 202 с.
7. Ложкін Г.В., Комаровська В.Л., Валенюк Н.Ю. Економічна психологія: навч. посіб. Київ: Видавничий дім «Професіонал», 2008. 462 с.
8. Рекун І.І. Теоретичне обґрунтування поведінки суб'єктів економічної безпеки. *Економіка & держава*. 2015. № 6. С. 56-64.
9. Шавалюк Л. Поведінкова економіка. Український контекст. *Тиждень.іа*. 2017. URL: <https://tyzhden.ua./Economics/203054>.
10. Економічна енциклопедія: У трьох томах: Т.1 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп.ред.) та ін. Київ: Видавничий центр «Академія», 2000. 864 с.
11. Грицуленко С.І., Потапова-Сінько Н.Ю., Гарбера К.М. Методика викладання економічних дисциплін: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. Одеса: ОНАЗ ім. О.С. Попова, 2012. 224 с.
12. Якімова Л.П. Методика викладання фахових дисциплін у ЗВО: опорний конспект лекцій у схемах і таблицях: навч. посібник. Чернівці: Технодрук, 2019. 177 с.
13. Євдокименко В.К., Маніліч М.І. Прорив у соціально-економічному розвитку: можливі складові підґрунтя: монографія. Чернівці: Книги – XXI, 2019. 112 с.
14. Євдокименко В.К., Ворошан А.Д. Інституційне забезпечення економічної євроінтеграції західних регіонів України: монографія. Чернівці: Прут, 2010. 292 с.
15. Євдокименко В.К., Яскал І.В. Особливості регіонального регулювання економічної інтеграції: монографія. Чернівці: Прут, 2011. 256 с.
16. Yevdokymenko V., Yaskal I. Interregional integration in Ukraine. Dialogue between peoples and culture. *East European cross border actors in the dialogue* : Cross border Euro Conference, 10–12 May 2012. Iasi (Romania), 2012. P. 191–206.
17. Євдокименко В.К. Трансформація системи маркетингу та брендингу країн, регіонів, міст. *Науковий вісник БДФЕУ. Економічні науки*: зб. наук. пр. Чернівці: БДФЕУ, 2012. Вип. 2 (23). С. 246-257.
18. Євдокименко В. Особливості управління відтворенням соціально-економічних процесів регіону в сучасних умовах: монографія. Чернівці: Технодрук, 2013. 270 с.
19. Vylyuk Y., Yevdokymenko V. New methods of soft computing in regional development strategy formation. *MEST Journal*. 2014. Vol. 2. No. 2. P. 274-284. DOI: <https://doi.org/10.12709/mest.02.02.02.28>.

20. Євдокименко В. Такими ми не будемо: з роздумів провінціала. Чернівці: Букрек, 2014. 108 с.

21. Євдокименко В. Механізми реалізації регіональної структурної політики. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2015. №3. С. 136-140.

22. Vyklyuk Y., Yevdokymenko V., Yaskal I. The proportions and rates of economic activities as a factor of gross value added maximization in transition economy. *Scientific Annals of Economics and Business*. 2016. Vol. 63. Issue I. P. 47-64. DOI: <https://doi.org/10.1515/saeb-2016-0104>.

References

1. Toffler, E. (2001). *Metamorfozy vlasti* [Metamorphoses of power]. Moscow [in Russian].

2. Heiets, V. M. (2020). Fenomen nestabilnosti – vyklyk ekonomichnomu rozvytku [The phenomenon of instability is a challenge to economic development]. Kyiv, Akadempriodyka. 456 p. [in Ukrainian].

3. Yevdokymova, O. O., Toporkova, I. V. (2013). Psykholohichni skladovi finansovoi diialnosti [Psychological components of financial activity]. *Problemy ekstremalnoi ta kryzovoi psykholohii –Problems of extreme and crisis psychology*, 14, pp. 89-97 [in Ukrainian].

4. Kizyma, T. (2013). Povedinkovi finansy u kontseptsiiakh klasychnoi ta instytutsionalnoi teorii [Behavioral finance in the concepts of classical and institutional theories]. *Svit finansiv – The world of finance*, 3, pp. 7-8 [in Ukrainian].

5. Krykun, V. A. (2017). Teoriia povedinkovoi ekonomiky v doslidzhenni ukrainskoho bankivskoho rynku za roky nezalezhnosti [The theory of behavioral economics in the study of the Ukrainian banking market during the years of independence]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu – Scientific Bulletin of the International Humanitarian University*, pp. 18-22 [in Ukrainian].

6. Kuzmuk, S. H. (2019). Bikheviorystychni finansy: teoretychna kontseptualizatsiia ta zakonimirnosti vykorystannia v ekonomitsi [Behavioral finance: theoretical conceptualization and patterns of use in economics]. *Candidate's thesis*. 202 p. [in Ukrainian].

7. Lozhkin, H. V., Komarovska, V. L., Valeniuk, N. Yu. (2008). *Ekonomichna psykholohiia* [Economic psychology]. Kyiv, «Professional» Publishing House. 462 p. [in Ukrainian].

8. Rekun, I. I. (2015). Teoretyчне obruntuvannia povedinky subiektiv ekonomichnoi bezpeky [Theoretical justification of the behavior of subjects of economic security]. *Ekonomika & derzhava*, 6, pp. 56-64 [in Ukrainian].

9. Shavaliuk, L. (2017). Povedinkova ekonomika. Ukrainskyi kontekst [Behavioral economics. Ukrainian context]. *Tyzhden.ua*. Retrieved from <https://tyzhden.ua/Economics/203054> [in Ukrainian].

10. Mochernyi, S. V. et al. (Eds.). (2000). *Ekonomichna entsyklopediia* [Economic encyclopedia]. In three vol. Vol. 1. Kyiv, Publishing Center "Akademiya". 864 p. [in Ukrainian].

11. Hrytsulenko, S.I., Potapova-Sinko, N.Yu., Harbera, K.M. (2012). *Metodyka vykladannia ekonomichnykh dystsyplin* [Methods of teaching economic disciplines]. Odesa, ONAZ named after O.S. Popova. 224 p. [in Ukrainian].

12. Yakymova, L.P. *Metodyka vykladannia fakhovykh dystsyplin u ZVO: opornyi konspekt lektsii u skhemakh i tablytsiakh* [Methodology of teaching professional

disciplines in higher education institutions: basic outline of lectures in diagrams and tables]. Chernivtsi, Tekhnodruk. 177 p. [in Ukrainian].

13. Yevdokymenko, V.K., Manilich, M.I. (2019). Proryv u sotsialno-ekonomichnomu rozvytku: mozhyvi skladovi pidhruntia [Breakthrough in socio-economic development: possible components of the subsoil]. Chernivtsi, Books-XXI. 112 p. [in Ukrainian].

14. Yevdokymenko, V.K., Voroshan, A.D. (2010). Instytutsiine zabezpechennia ekonomichnoi yevrointehratsii zakhidnykh rehioniv Ukrainy [Institutional support of the economic European integration of the western regions of Ukraine]. Chernivtsi, Prut., 292 p. [in Ukrainian].

15. Yevdokymenko, V.K., Yaskal, I.V. (2011). Osoblyvosti rehionalnoho rehuliuвання ekonomichnoi intehratsii [Peculiarities of regional regulation of economic integration]. Chernivtsi, Prut. 256 p. [in Ukrainian].

16. Yevdokymenko, V., Yaskal, I. (2012). Interregional integration in Ukraine. Dialogue between peoples and culture. *East European cross border actors in the dialogue* : Cross border Euro Conference, 10–12 May 2012. (pp. 191-206). Lasi (Romania).

17. Yevdokymenko, V.K. (2012). Transformatsiia systemy marketynhu ta brendynhu krain, rehioniv, mist [Transformation of the marketing and branding system of countries, regions, cities]. *Naukovyi visnyk BDFEU. Ekonomichni nauky – Scientific Bulletin of the BDFEU. Economic sciences, Issue 2 (23)*, pp. 246-257. Chernivtsi, BDFEU [in Ukrainian].

18. Yevdokymenko, V. (2013). Osoblyvosti upravlinnia vidtvoreniam sotsialno-ekonomichnykh protsesiv rehionu v suchasnykh umovakh [Peculiarities of managing the reproduction of socio-economic processes of the region in modern conditions]. Chernivtsi, Tekhnodruk. 270 p.

19. Vylyuk, Y., Yevdokymenko, V. (2014). New methods of soft computing in regional development strategy formation. *MEST Journal*, Vol. 2, No. 2, pp. 274-284. DOI: <https://doi.org/10.12709/mest.02.02.02.28>.

20. Yevdokymenko, V. (2014). Takymy my ne budemo: z rozдумiv provintsiala [We will not be like that: from the thoughts of a provincial]. Chernivtsi, Bukrek. 108 p.

21. Yevdokymenko, V. (2015). Mekhanizmy realizatsii rehionalnoi strukturnoi polityky [Mechanisms of regional structural policy implementation]. *Visnyk Ternopilskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu – Bulletin of the Ternopil National University of Economics*, 3, pp. 136-140 [in Ukrainian].

22. Vylyuk, Y., Yevdokymenko, V., Yaskal, I. (2016). The proportions and rates of economic activities as a factor of gross value added maximization in transition economy. *Scientific Annals of Economics and Business*, Vol. 63, Issue 1, pp. 47-64. DOI: <https://doi.org/10.1515/saeb-2016-0104>.

Надійшла до редакції 06.10.2021 р.